



Kriminoloji araştırmalarında mağdur anketlerinin yeri ve önemi

Ahmet Polat*
Serdar Kenan Gül**

Özet

Suç oranlarındaki artış, suç politikalarının yetersizliği ve resmi istatistiklerin sınırlılıkları alternatif bir suç ölçme tekniği olan mağdur anketlerinin doğmasına neden olmuştur. Bu tür anketler, birçok suç teorisine ilham vermiş ve özellikle Anglo-Sakson ülkelerinde suç politikalarında başvurulan bir veri kaynağı haline gelmiştir. Fakat zaman içerisinde gelişim göstermiş olsalar da, mağdur anketleri bünyesinde birçok metodolojik sınırlılığı barındırmakta ve bu sınırlılıklar, anketlerin suçun ölçümünde kullanılmasını engellemektedir. Buna karşılık bu anketler, mağdurlar, mağdurların beklentileri ve mağdurların davranışlarının etüdü konusunda faydalı bir veri kaynağı olabilir. Son yıllarda Türkiye’de yapılan mağdur anketleri çarpıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Mağdur anketlerinin, önümüzdeki yıllarda Türk kamu güvenlik politikalarında bir yönetim enstrümanı olarak kullanılması yönünde ilerlemeler kaydedilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak, mağdur anketlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi, ardından mağdur anketlerinin konusu ve kapsamı ele alınmış ve sonuç bölümünde ise konuya ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mağdur anketi, suç ölçümü, suç istatistikleri, suç ölçme teknikleri.

The role and importance of victim surveys in criminal research

Abstract

Due to increasing crime rates, insufficient policies and the limitations of the official statistics, victim surveys are being used as an alternative crime measurement technique. These types of surveys are inspired most of the criminological theories and regarded as a data source especially in shaping the crime policies of the Anglo-Saxon countries. Even though they have developed over time, victim surveys have limitations which create an obstacle in measuring crime. However, these surveys could be used as a useful data source in analyzing victims, their needs and behaviors. The recent victim surveys, which were conducted in Turkey, revealed significant findings. In the future, it is expected to use victim surveys as a management instrument in the field of security policies in Turkey. This study first examines the birth and development of the victim surveys then it discusses the content of victim surveys. In conclusion section, this article provides recommendations related to the topic.

Keywords: Victim survey, crime measurement, statistics of crime, techniques of crime measurement.

* Dr., Öğretim Görevlisi, Rüştü Ünsal Polis Meslek Yüksek Okulu, apolatfr@yahoo.fr

** Yrd. Doç. Dr., Polis Akademisi Güvenlik Yönetimi Araştırma Merkezi, sekgul@egm.gov.tr

Giriş

Güvensizlik kaygısının ve suç korkusunun artışı suç mağdurlarını ön plana çıkarmıştır. Suçtan korkmak, suçun mağduru olmaktan korkmaktır. Bu bağlamda, devletin vatandaşlarını bu riske karşı koruma görevi tartışma konusu olmuştur. Bu gelişmelerin ardından, bir taraftan daha yenilikçi bir suç politikası inşa edilmiş, diğer taraftan suç mağdurlarının durumunu iyileştirmeye yönelik bir dizi yerel girişimler ve hükümet önlemleri ortaya çıkmıştır. Türkiye’de hukuk ve kriminoloji, geleneksel olarak mağdura çok az yer vermiştir. Anayasamıza bakıldığında “sanık” haklarına dair düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen “mağdur haklarına” dair bir düzenlemenin bulunmaması ülkemiz hukukundaki mağdurlar aleyhine dengesizliği ortaya koymaktadır (Erzurumluoğlu, 2009:72). Elbette kanunlarımızda mağdurlara yönelik bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bu düzenlemeler, bazı suç tipleriyle sınırlıdır. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 5233 sayılı Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun, 4230 Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 2230 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 234. maddesi çok sınırlı bir mağdur kitlesine hitap etmektedir. Bu suçların kapsamına girmeyen mağdurların, bedensel, ruhsal, ekonomik veya sosyal zararları giderilmemektedir. Bilgisiz ve desteksiz kalan mağdurlar, adeta ikincil bir mağduriyet yaşamaktadırlar. Hâlbuki ikinci dünya savaşından sonra mağdurlar, birçok gelişmiş ülkede farklı kriminolojik teoriler kapsamında kriminoloji alanına girmiştir.

Suçun etüt edilmeye başlanılmasından itibaren yaklaşık 170 yıl önce, sosyal bilimler, suçun morfolojisini ortaya çıkarmak, suçun yapısı ve nedenleri üzerine birçok teoriyi ortaya koymak için farklı adli birimler tarafından hazırlanan istatistikî verilere dayanan bir ölçümü referans almaktaydı. Bunun yanında kriminologların çoğunluğu, özellikle suçun bastırılmasıyla görevli resmi otoritelerin bilgisine ulaşmayan birçok suçun, resmi istatistiklerde yer almaması nedeniyle bu tür istatistiklerin kesinlikle eksiklikler ihtiva ettiği ve muhtemelen yanıltıcı olduklarını savunmaktaydı. Bu itibarla, resmi istatistikler dışında suçluluğa dair bilgiler, suç yoğunluğu ve istatistiklerde kayıtlı suç tanımlarının gerçek suçluluğu yansıtmaması konusunda sistematik olarak gelişen bir anlayıştan ziyade, daha çok tahminlere dayanıyordu. Geleneksel veri tabanlarının eksiklikleri, artık yalnızca kurumların bilgisi dâhilindeki suçluluk değil, aynı zamanda bu kurumların haberdar olmadıkları suçluluğa dayanarak, eskilerinden farklı yeni veri tabanlarının oluşturulmasına neden olmuştur. Böylece suçluluğa dair bilgiler edinmek üzere suçun faillerine başvurmak suretiyle

gerçekleştirilen girişimler ilk olarak fail itiraf anketlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat 1960'lı yılların ortalarından itibaren bir başka metoda başvurulmuştur. Suç probleminin politik bir malzeme haline dönüştüğü ve şüpheler taşıyan adli istatistiklerin artık tatmin edici olmadığı bir dönemde, ABD Adalet Bakanlığının çalışmaları sonucu *mağdur anketleri* başlatılmıştır. Mağdurları etkili bir şekilde ön plana çıkararak eğilim, özellikle ABD'de kriminologlar tarafından ortaya atılan suçun "siyah sayıları"nı (bilinmeyen, kayıt altına alınmayan suçları) tespit etmek üzere tasarlanan büyük mağduriyet anketleridir.

Mağdur bilimi olan "viktimoloji"ye ilişkin çalışmalar, geçmişten günümüze devam etmektedir. Latince "victima" ve yunanca "logos" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle viktimoloji ismi oluşmuştur (Drapkin'den akt. Sokullu-Akıncı, 1999:21) Fattah (2000:19), viktimolojiyi, "mağdura ilişkin olarak biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kriminolojik bilgilerin tamamını belirten ve suçun doğrudan mağduru ile ilgilenen kriminolojinin bir dalı" olarak tanımlar. Ancak mağdur anketleri mağdur kavramını, karşılığında bir ceza tehdidi olan bir fiilin mağduru olarak benimsemiştir. Mağdur, suçun yapısı ve yoğunluğu hakkında öncelikli bilgi aktaran konumdadır. Fakat mağdur anketleri, doğrudan bir suç ölçme enstrümanı olarak ele alınamaz. Bu konuda günümüzde akademik alanda halen tartışmalar devam etmektedir. Fakat yalnızca bu tür soruların sorulması, bilgi ve kamusal faaliyet açısından bu araştırmaların diğer boyutlarını perde arkasında bırakmaktadır. Bu bakımdan, verilerin güvenilirliğini değerlendirmek üzere bu enstrümanın metodolojik güçlüklerine açıklık getirmek gerekmektedir. Bu kapsamda çalışma, iki bölümde ele alınmıştır. İlk olarak, mağdur anketlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi, ardından, mağdur anketlerinin konusu ve kapsamı incelenecektir. Sonuç bölümünde ise konuya ilişkin olarak bazı önerilerde bulunulacaktır.

1. Mağdur Anketlerinin Ortaya Çıkışı ve Tarihçesi

Mağdur kavramını izah eden birçok farklı tanım bulunmaktadır. Ancak tüm tanımlar bedensel, ruhsal, ekonomik ve sosyal açıdan zarara uğrayan bir bireyi işaret eder. Ancak zarara maruz kalan bireyin resmi makamlar tarafından mağdur olarak tanınması, bireyin ilgili mercilere şikâyetini bildirmesi veya söz konusu suç fiilinin (takibi şikâyete bağlı bir suç söz konusu değilse) ilgili birimlerce tespit edilmesine bağlıdır. Bu bakımdan mağdur evreninin karanlıkta kalan alanlarını keşfetmek amacıyla mağdur anketleri ortaya çıkmıştır. İlk defa ABD'de uygulanan ve tüm dünyaya yayılan mağdur anketleri, sınırlı sayıda olmasına rağmen Türkiye'de de gerçekleştirilmektedir.

1.1. Mağdur Kavramı

Mağdur kavramı insanlığın en eski kavramlarından biridir (İçli, 2004:24). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu dâhil hiçbir hukuki metinde, bireysel veya toplumsal boyutta bir zarardan bahisle öznesi gerçek kişi veya tüzel kişilik olan bir mağdur tanımı bulunmamaktadır. Sözlüklerde mağdur veya mağdur bilimi olan viktimolojiye ilişkin özel bir alan yoktur. Büyük Türkçe sözlüğü mağduru: “Haksızlığa uğramış (kimse), kıygın” olarak tanımlamaktadır (tdkterim.gov.tr, 2009). Viktimolojinin kurucularında biri olan Mendelsohn’un tanımı oldukça geniştir: “Mağdur, fiziki, psikolojik, ekonomik, politik ve sosyal, hatta doğal (felaketler) etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve elem veren sonuçlara maruz kalan kişidir” (Lopez ve Bornstein, 1995:45). Cario’ya (2000:29) göre, mağdur kavramından: “Ceza kanunu tarafından yasaklanan bir fiil neticesinde, doğrudan veya dolaylı olarak acı çeken kişi veya gruplar” anlaşılmaktadır. Geleri’ye (2004:55) göre mağdur: “Fiziksel veya zihinsel zarar, duygusal acı çekme, ekonomik kayıp veya temel hakların azalması gibi durumları içeren zarardan bireysel veya ortak olarak rahatsız olan, etkilenen, acı çeken kişidir”. Bu çalışmada mağdur, mağdur anketlerinin de benimsediği tarzda, yani sadece ceza kanunlarıyla cezalandırılan bir fiil sonucunda suçun maddi unsuruna muhatap olan ve hukuki yararı zedelenen kişi olarak kabul edilmiştir. Ancak bazen suçun mağduru ile suçtan zarar gören farklı kişiler olabilir. Özbek vd. (2008), suçtan zarar göreni: “Haklı çıkarı fiilin kovuşturulması yolunda talepte bulunmasına olanak verecek ölçüde zedelenen kişi” olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda, suçtan zarar gören kişi sadece hukuki ilişkinin tarafı olmasına rağmen, suçun mağduru ceza hukukundan doğan ilişkinin tarafıdır (Demirbaş, 2002:462).

Mağdurlar, ceza adalet sistemi içerisinde normal koşullarda elde edilmesi çok zor (ve hatta bazen de imkânsız) bazı bilgilere ulaşmayı kolaylaştırır. Özellikle gizli suçluluğun tespit edilmesi ve aydınlatılmasında mağdurların büyük bir rolü vardır (Geleri, 2004:55). Çalışmalar, mağdurların suç konusunda fiil ve fail kadar zengin bilgilere sahip olduğunu göstermiştir. Nitekim mağdurlar failere göre daha iyi hatırlar, çünkü “maruz kaldıkları kayıp, failin elde ettiği kazançtan daha önemlidir” (Roché, 2003:42). Ayrıca, polisin kendi gayreti ve çabası ile ortaya çıkardığı suçların genel suçlar bazında % 10 civarında olduğu ve olayların yaklaşık % 90’ında polisin başta mağdurlar olmak üzere üçüncü kişilerin çağrısı üzerine tepki verdiği bilinmektedir (egm.gov.tr, 2009). Bu itibarla, mağdurların hangi koşullarda adli kurumlara çağrı yaptıkları sorunu hayati bir öneme sahiptir.

Ancak uygulamada mağdurların bilgisinin yeterince göz önünde bulundurulduğu tartışılır. Nitekim bir suç fiilinin, adli makamın bilgisine ulaşması (bildirim veya tespit),

soruşturulması ve kovuşturulması sonucunda cezalandırılması, farklı aktörler arasında bir takım karar, etkileşim, tespit ve değerlendirmelere bağlıdır. Bir suç fiili, öncelikle mağdurun ilgili mercilere bilgi vermesiyle öğrenilir. Diğer bir ihtimal, fiil kamu davası gerektiren yani takibi şikâyete bağlı olmayan bir suç teşkil etmekle birlikte görünür, yani kolluğun kısa sürede bilgi sahibi olup müdahale edeceği türden bir olay olmalıdır. Fakat işleyiş hiç de görüldüğu gibi basit değildir. Ceza adalet sistemi; kanun koyucular, polisler, hâkimler, avukatlar, savcılar, denetimli serbestlik görevlisi, sosyal çalışmacı gibi bir dizi kurumsal aktörlerin yer aldığı hukuki ve sosyal kurallar çerçevesinde işler. Bu esnada, kurumsal aktörler arasında profesyonel olmayan, Zauberman'ın (2002:309) bir amatör olarak nitelendirdiği mağdur yer alır. Mağdur, bu sürecin kurumsal aktörü değildir, ama belirleyici bir aktördür ve sorununu çözmek için farklı şekilde ve farklı mecralarda hareket edebilir. Bu itibarla mağdurun düşünceleri, davranışları, sosyal, kültürel, ekonomik, demografik özellikleri ve yaşam biçiminin analiz edilmesi önemlidir. Mağdurların evrenini tanımak ve kararlarını incelemek için seçilen yol mağdur anketleridir.

1.2. Mağdur Anketleri

Geçmiřte kriminolojik araştırmalar suç istatistiklerine dayanıyordu. Ancak özellikle sosyal reaksiyon kriminolojisinin etkisiyle, istatistiklerin güvenilirlikleri tartışılmaya başlanmıştır. Hatta bazı kriminologlar suç istatistiklerini “polis faaliyetinin basit ürünleri” olarak değerlendirmektedir (McLeary'den akt. Roché, 1993:72). Bunun yanında polis istatistiklerinin, sadece görünen suçluluğu ve polisin aktivitelerini ölçen sınırlı bir ölçüm aracı olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur (Polat, 2008:60). Suç istatistikleri ile ilgili tartışmalar sadece ölçümün güvenilir olmadığu üzerine değildir (De Cavarlay, 1996:44). Suçla daha iyi mücadele etmek ve bu mücadelenin etkinliğini değerlendirmeye yönelik enstrümanları oluşturmak için suç olgusu hakkında daha fazla bilgi edinilmesi ihtiyacı, mağdur anketleri, fail itiraf anketleri ve güvenlik algılama anketleri gibi alternatif metotların ortaya çıkışını sağlamıştır.

Gerçek suçluğu belirlemek üzere başvurulan teknikler arasında, “teşkil edilmiş örnek gruplara dâhil olan kişilere belirli bir zaman süreci içinde bir suçun mağduru olup olmadıklarını sormak suretiyle elde edilen bilgilere ilişkin bulunmaktadır. Bu çeşit tekniğe suç kurbanları (mağdur) anketi denilmektedir” (Dönmezer, 1994:38). Mağdur anketleri, “resmi istatistiklerin yanında tamamlayıcı bir yaklaşım oluşturur ve maruz kalınan zararın

azlığı, misillemeden korkma, adalete güvenmeme gibi mağdurları polise müracaat etmekten alıkoyan motivasyonların incelenmesine olanak tanır” (Polat, 2008:53).

Yapılan anketin amacına bağlı olarak anket bünyesinde farklı suç tipleri bulunabilir. Hatta ankette yer alan bazı fiiller, ceza kanunlarında öngörülen fiillerle örtüşmeyebilir. Nitekim mağdur anketleri klinik amaçlı veya ceza sosyolojisi amaçlı olabilir. İlkinde mağduriyet fenomenini yönlendiren psiko-sosyal mekanizmaların neler olduğu araştırılır. Bu kapsamda, halk arasında istatistikî olarak mağduriyet sayısını belirlemek üzere, mağdur karakteristiklerinin belirlenmesi amaçlanır. İkincisinde şikâyetçilerle bir kriminolojik kategori olarak değil, bir sosyolojik kategori olarak ilgilenilir (Gassin, 1998:108). Bu bağlamda mağdur anketleri, başta suçluluğun hacmi olmak üzere suçluluk konusunda betimsel bir etüdü yapılmamasını amaçlar. Sık aralıklarla gerçekleştirilen anketler, suçluluğun gelişimini analiz etme yönünde alternatif veri üretir. Mağdur anketleri genel olarak aşağıdaki hususları tespit etmeyi amaçlar:

- Farklı suç tiplerinin yaygınlığı, sıklığı, seyri ve özelliklerini tespit etmek,
- Vatandaşların sosyal suç düşünceleri, güvenlik algısı, suç korkusu ve suç önleme tedbirleri hakkında bilgi sahibi olmak,
- Mağduriyet karşısında vatandaşların tutum ve davranışları hakkında veri toplamak,
- Farklı suç tiplerine ilişkin mağduriyet özelliklerini belirlemek,
- Suçun siyah sayılarını (bilinmeyen suçluluk) tespit etmek.

Mağdur anketlerinin gerçekleştirilmesinde sondaj yöntemi kullanılır. Anket kapsamında, standardize edilen bir soru dizini toplumu temsil eden bir örnekleme uygulanır. Mağdur anketleri, yüz yüze yapılandırılmış mülakatlar, bilgisayar destekli kişisel veri girişi veya telefon aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu şekilde belirli sayıda katılımcının bildirdiği belirli sayıda mağduriyet vakası tespit edilir ve bu örneklemden hareket ederek elde edilen veriler analiz edilir.

1.3. Mağdur Anketlerinin Tarihçesi

Bilinen en eski mağdur anketi, 1730 yılında Danimarka'nın Aarhus şehrinde aileler arasında mağduru oldukları hırsızlıkları bildirmeleri için yapılan ankettir (Wolf'tan akt. Dönmezer, 1994:38). Yakın tarihimizde, ABD'de KATZENBACH olarak adlandırılan *President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*, ilk mağdur anketlerini gerçekleştirmiştir (Maxfield ve Babbie, 2005:153). İlk mağdur anketleri, 1973'ten itibaren Ulusal Suç Araştırması (National Crime Survey-NCS) adıyla birçok ülkede (ABD,

Avrupa, Avustralya) yapılarak sistematik hale gelmiştir (U.S. Department of Justice, 1997:150). NCS anketleri, 1992 yılında Ulusal Suç Mağdurları Araştırması (National Crime Victim Survey-NCVS) adı altında yeniden tasarlanmıştır. Ulusal anketlerin yanında uluslararası alanda da mağdur anketleri yapılmıştır. Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması (ICVS), Hollanda Adalet Bakanlığı tarafından 1989’da başlatılmış ve daha sonra (1991) Birleşmiş Milletler Bölgelerarası Suç ve Adalet Araştırma Enstitüsü’nün (UNICRI) dahil olmasıyla daha da geliştirilmiştir (Van Dijk vd., 2007:6). ICVS anketleri, sırasıyla, 1989, 1992, 1996, 2000 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de günümüze kadar ulusal çapta bir mağdur anketi yapılmamıştır. Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), 2003 yılından itibaren, yaşam memnuniyeti araştırması kapsamında son bir yılda yaşanan asayiş ile ilgili olaylara ilişkin mağduriyet bildirimlerini kaydetmektedir (tuik.gov.tr, 2009). TÜİK’in tespit ettiği mağduriyet düzeyi, gelir düzeyi ve yaşam koşulları veya işgücü düzeyi gibi ekonomik göstergeler tarzında yaşam kalitesini betimleyen bir sosyal gösterge olmuştur. Fakat TÜİK’in araştırması, bir özgün mağdur anketi değildir ve yalnızca yaşam memnuniyeti kapsamında suçları tespit etmeyi amaçlayan bir modül ile sınırlıdır. Bu bakımdan, TÜİK’in verileri bu çalışmada ele alınmayacaktır. Araştırmacıların bireysel düzeyde yaptıkları çalışmaların yanında, Jahic ve Akdaş (2005) tarafından TÜBİTAK destekli bir proje kapsamında İstanbul’da gerçekleştirilen “Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması ICVS-2005” ve Bahar vd. (2007) tarafından yine TÜBİTAK destekli bir proje kapsamında İstanbul’da gerçekleştirilen “İstanbul’da Kapkaç Sorununun Temel Nedenlerinin Belirlenmesi ve Kapsamlı Çözüm Önerilerinin Tespiti” projesi çerçevesinde gerçekleştirilen mağdur anketleri ele alınacaktır.

ICVS-2005 İstanbul araştırması, suçun izahında klasik bir perspektife sahiptir. Bu çalışmada 37 ülke arasında (17 Avrupa Birliği üyesi ülke ile aralarında, ABD, Japonya, Kanada, Yeni Zelanda ve Orta Doğu ülkelerinin bulunduğu 20 diğer ülke) karşılaştırmalı bir anket söz konusudur. Aynı soru dizinlerine sahip anketler, bazı ülkelere ulusal çapta, Türkiye’de dâhil olmak üzere bazı ülkelere belirli kentler bazında gerçekleştirilmiştir. Hedeflenen suçlar, kişilere karşı ve malvarlığına karşı işlenen suçlardır. Veriler; suç mağduriyeti, polise başvuru, suç korkusu ve ceza konusundaki tutumlara ilişkindir.

Kapkaç suçunun dinamiklerinin araştırılması çerçevesinde, Bahar vd. (2007) İstanbul ili Eminönü ilçesinde nitel ve nicel yöntemler kullanmak suretiyle araştırmalar yapmıştır. Aynı zamanda bölgenin ayrıntılı demografisi, fiziksel ve sosyal koşulları araştırılmış ve veriler zenginleştirilmiştir (Bahar vd., 2007:21). Araştırmacılar, kapkaç ve diğer hırsızlıkların

yaygınlığı, mağdurların tepkisi, polis-mağdur ilişkileri ve mağdurların yaşadıkları veya çalıştıkları bölgelerdeki toplumsal ilişkilerin güvenlik boyutunda ele alınmasını amaçlamıştır. Çalışma kapsamında denek grubu 1314 kişiden oluşan bir mağdur anketi gerçekleştirilmiştir (Bahar vd., 2007:78). Yapılan anket, mağdurların benzer suç fiilleri karşısında gösterdikleri tepkilere göre genel toplumdan hangi hususlarda farklılaştıklarını incelemiştir. Bu tipolojik amaç, yaygın mağdur anketleri ile diğer bir farklılığın oluşmasına neden olmuştur. Nitekim, bu çalışmada resmi suç istatistikleri toplanarak bireylerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri incelenmiştir (Bahar vd., 2007:25).

Mağdur anketleri, geçmişten günümüze çok büyük gelişmeler göstermiş olsa da, bünyesinde birçok teorik ve metodolojik problemi barındırmaktadır. Bu nedenle ikinci bölümde mağdur anketlerinin konusu ve kapsamı incelenecektir.

2. Mağdur Anketlerinin Konusu ve Kapsamı

Mağdur anketleri, dört ekseninde incelenebilir. Bu bağlamda ilk olarak, yapısal ve hacimsel olarak suçu ve sonuçlarını izah etmeyi hedefleyen mağdur anketlerinin temel yönelimleri, daha sonra, bahse konu yönelimler etrafında şekillenen farklı hususlar değerlendirilecektir. Bu bağlamda, suç korkusu, etkileri ve suç mağduriyeti ile ilişkisi, mağdur anketlerinden elde edilen verilere dayalı suç teorileri ve mağdurların hangi koşullarda adli kurumlara başvurdukları ya da başvurmadıkları, yani bildirim yapıp yapmadıkları ele alınacaktır.

2.1. Mağdur Anketlerinin Yönelimleri

Mağdur anketlerine dayalı veri tabanlarının oluşturulması, metodoloji ve değerlendirmeye ilişkin birçok etüdüün yapılmasına neden olan önemli teknik sorunları ortaya ıkarımıştır. Bu tip araştırmaların karşılaştıkları temel güçlükler, üç başlıkta ele alınabilir: Mağdur anketlerinde hangi suçlar hedeflenir? Bu suçlar nerede ve ne zaman işlenmiştir? ve bu suç fiilleri nasıl sayılır?

2.1.1. Mağdur Anketlerinde Hedeflenen Suçlar

Birleşmiş Milletler ICVS anketi örneğinde de görüldüğü üzere, mağdur anketleri, halkın genel anlamda suçluluk problemi olarak gördüğü herkesçe bilinen kişileri ve malvarlığına karşı işlenen suçları etüt etmekle yetinir (unicri.it, 2009). Sondaj metodu, doğrudan ferdileştirilen, yani kişisel deneyime dayanan bu tip suçlar için en uygun metot

olarak görölmektedir. Fakat bu şekilde, doğrudan ve kişisel bilgi koşulunun yerine getirilmediği tüm suçlar göz ardı edilir. Endüstri veya ticaret alanında mağdur konumuna giren kişilerin maruz kaldığı zararlar bu durumun en bariz örneğidir. Tüm sosyal sektörleri etkileyen vergi kaçağçılığı veya bazı sosyal gruplarda ağır yaralar bırakan yasadışı fiiller mağdur anketlerine yansımaz. Aynı şekilde bu tür anketler, mağdursuz suçlar olarak da nitelendirilen; mağdurunun toplum veya devlet olduğu yabancılara ilişkin kanunların ihlali, uyuşturucu ve uyarıcı madde ticareti, imalat, özendirme, kolaylaştırma veya bulundurma veya fuhşa aracılık etme veya zorlama gibi uzlaşmaya dayalı suçları elimine eder (unicri.it, 2009). İçli (2004:5), mağdursuz suçları suça katılımın tümüyle gönüllü olduğu suçlar olarak tanımlamaktadır. Aslında ceza hukukunda her suçun mutlaka bir mağdurunun bulunacağı kabul edilir (Özek'ten akt. Sokulu-Akıncı, 1999:83). Mağdursuz suçta suçun faili, aynı zamanda kendi işlemiş olduğu suçun mağdurudur (fuhuş, kumar oynama, hukuka aykırı kürtaj, vb.). Mağdursuz suçlarda "mağdur kimi zaman belirli bir kişi değil, belirli olmayan çok sayıda kişiler, yığınlardır" (Geleri, 2004:56). Bu bakımdan, mağdur anketi metodu, kısmi olup, suç imajını kişilere ve malvarlığına karşı işlenen suçlarla sınırlar.

Bu tür anketlerde karşılaşılan diğer bir problem, ankette yer alan suçların tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Anket soruları, suçun unsurlarını kapsayacak ölçüde hukuki ifadeler içermez. Bu durumu Jahic ve Akdaş (2005), kullanılan tanımların hukuki tanımlar değil sosyolojik tanımlar olduğu, bu noktadan hareketle suç kavramının da sosyolojik olarak değerlendirildiği şeklinde özetlemektedir. Ancak bu yaklaşım sonucu bir taraftan, ankette suç olarak algılanmayan veya değerlendirilmeyen fakat hukuki olarak suç teşkil eden fiillerin göz ardı edilmesi riski; diğer taraftan, yasal anlamda suç teşkil etmeyen fiillerin suç olarak tespit edilmesi riski ortaya çıkar. Genel olarak, katılımcıların karmaşık yargılarda bulunmasının önüne geçilerek, ulaşılmaya çalışılan davranışların somut olarak betimlenmesi çözümlü uygulanır. Elbette, katılımcı için çok karmaşık ve belirsiz biçimler alabilecek suç tanımlarından kaçınarak, hukuki tanımları problem oluşturmayan suçların belirlenmesi akılcı bir çözümdür. Bu şekilde, örneğin bir dolandırıcılık fiilinden ziyade hırsızlık suçunu oluşturan fiillerin betimlenmesi daha kolaydır. Fakat fiillerin somut bir şekilde betimlenmesi, katılımcı cevaplarının yeterince güvenilir olacağı anlamına gelmez. Nitekim her bir davranış katılımcılar tarafından farklı algılanabilir. Özellikle bu durum şiddet konusunda belirginleşir. Farklı anketler, farklı sosyal grupların şiddeti aynı şekilde tanımlamadıklarını göstermiştir. Farklı sosyal gruplara ilişkin mağduriyet oranlarındaki açık farklar, gerçekte şiddeti oluşturan veya oluşturmayan değerlendirme farklılıklarını yansıtır.

Bu itibarla, mağdur anketlerinden hareket ederek suç yoğunluğunun tespit edilmesi yanılıcı olacaktır.

2.1.2. Suç Yeri ve Suç Zamanının Lokalizasyonu

Yaygın bir anket tekniği olan sondaj, istatistikî olarak çok az sayıda, toplumda eşitsiz bir şekilde dağılım gösteren ve uzak veya yakın bir geçmişte meydana gelmiş mağduriyetlerin tespit edilmesi hususunda çok yetersizdir.

Suçun hacmini ölçmek veya diğer yönleri hakkında bilgi edinmek için mağdur anketlerinin en önemli sınırlılıklarından biri, makul zaman aralığı ne olursa olsun, *az sayıda insanın suç mağduru olmasıdır*. Suçların az sayıda olması, esas olarak mağduriyetin nicel etüdü için gerekli örneklemin büyüklüğü ile alakalıdır. Nitekim örneklemin evreni temsil edecek düzeyde olması gerekir. Aksi takdirde, mağduriyet oranları çok düşük görünebilir ve farklı grupların oranları arasında yapılan karşılaştırmalar yanılıcı olur. Genel olarak anketlerde malvarlığına karşı işlenen suçlar fazla bildirildiğinden, sıklık değerlendirmeleri güvenilir addedilebilir. Fakat bu durum kişilere karşı işlenen suçlar için söz konusu değildir. Suç oranlarının düşük olduğu ölçüde sorun büyür. Denek grubunun makul büyüklükte olması veya anket için büyük bütçelerin tahsis edilmesi, ne suçun gerçek sıklığı ne de katılımcıların karakteristikleri hakkında sağlıklı ve güvenilir bilgiler elde edileceği anlamı taşımaz. Nitekim 2005 yılında İstanbul'da yapılan uluslararası mağdur anketi, 1242 katılımcı arasından 2004 yılında farklı şiddet fiillerinin mağduru 9 kişiyi tespit etmiştir (Jahic ve Akdaş, 2005:17). Bu kadar zayıf bir sıklık, değerkenlere ve örnekleme hatalarına karşı çok duyarlıdır.

Az sayıda olmalarının yanında, *toplum içinde eşitsiz bir şekilde dağılım göstermelerinden dolayı* mağduriyetlerin tespiti güçtür. Çünkü herkes aynı oranda mağduriyet yaşamaz. Aynı zamanda, toplumda mağdur olma riski yüksek sosyal grupların yerlerinin belirlenmesi güçtür, nitekim sayıları çok azdır. Zaten mağdur anketlerinin amaçlarından biri de mağdur olma riski yüksek olan bu sosyal grupları tespit etmektir. Fakat mağduriyetin hem zaman hem de mekânsal olarak belirlenmesi, örneklemin oluşturulmasında çok hassas bir sorunu ortaya çıkarır. Örnekleme, yalnızca toplumun mekânsal bir dağılımını yansıtır. Oysaki suçluluk, ekonomik, fiziki, sosyal ve demografik karakteristikler açısından belirli özelliklere sahip küçük alanlarda daha yoğundur. Mağdur anketinde yüksek oranda mağduriyet bildirecek kişiler, böyle bir örnekleme içerisinde dağınık bir şekilde temsil edilecektir. Aslında, bu anket metotlarının dayandığı hipotez, toplumun aile ve iř ortamında, sosyal yaşamda normal bir yaşam sürdürdüğu tezine dayanır. Zira normalin dışında bir yaşam biçimi,

genellikle mağduriyeti teşvik eder ve aynı zamanda mağdurların bu anketlere katılmasına imkân tanımaz. Bu şekilde, yüksek oranda mağduriyet düzeyine sahip olduğundan kuşkulanılan göçmenler, çok düşük gelirlili veya yalnız yaşayan bireyler veya koruyucu kurumlarda yaşayan bireyler gibi toplumun bazı kesimlerinin örnekleme entegre edilmesi çok zordur (Zauberman vd., 2006:17).

Mağdur anketleri, söylemler aracılığı ile *geçmişte kalan bir olayı, yani hatıraları araştırır*. Bu sübjektif bakış açısı, anketlerin güvenilirliği konusunda birçok çekinceyi beraberinde taşır. Öyle ki, katılımcı bir yakınının yaşadığı mağduriyeti kendi yaşamış gibi bildirebilir. Diğer taraftan, bu tip anketlerde soru sayısı genellikle fazladır. Bu bakımdan katılımcının yorgun olmaması cevapların doğruluğu açısından önemli bir rol oynar. Nitekim eksik ve yanlış hatıralar her zaman endişe vericidir. Kimi durumlarda mağdur, özellikle bazı ekonomik suçlarda, beyaz yaka suçlarında hatta basit hırsızlıkta suç kurbanı olduğunun farkında değildir. Örneğin, evinde çok sayıda gümüş biblosu olan bir kişi bunlardan birisinin hizmetçisi tarafından alındığını fark edemeyebilir (Nietzel'den akt. Sokullu-Akıncı, 1999:88). Bu esnada, mağdur anketleri aracılığıyla suçun öğrenilmesi perspektifi içerisinde; söylemekten kaçınma, lisana hâkimiyet ve zamanı öne alma en önemli üç sorun olarak karşımıza çıkar. İlk olarak kişilerin bazı *olayları bildirmede çekince göstermeleri* gayet doğaldır. Bu açıdan başta şiddet içerikli suçlara ilişkin mağduriyetlerin bildirilmesi söz konusu olduğunda, özellikle mağdur ile fail arasındaki ilişkiler önemli bir rol oynar. Bu ilişkiler ne kadar yakın olursa, o kadar az mağduriyet bildirilir. Bu bakımdan anketlerde var olan bu tür söylemekten kaçınma durumları, aile dışı saldırganların rolünü arttırır, özellikle çocuk ve kadınları etkileyen aile içi şiddet olaylarının sayısını ise azaltır.

Karşılaşılan bir diğer sorun, görüşme esnasında, *istekleri veya işbirliği kapasiteleri konusunda katılımcılar arasında farklılıklar* bulunmasıdır. Genellikle, iyi işbirliği, rahatlık ve olayın detaylarını hatırlama konusunda yetenek ve yüksek eğitim düzeyi ile birlikte gelişir. Bu şekilde, yüksek düzeyde eğitime sahip bireyler, anket sorularını çok daha iyi cevaplar ve anketörlere tarafından dile getirilen niyet ve istekler açısından daha az kuşkuludurlar. Bu koşullar altında görüşmeler daha verimli olur ve bu grupların mağduriyet oranları daha yüksek görünür. Düşük eğitim düzeyi ile anketörlere bildirilen olayların (çoğu kez detayları tam hatırlanmayan) sayısı arasındaki ilişki de aynı yöndedir. Yine de önemli bir ayrıntının altının çizilmesi gerekir. Katılımcının sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olduğunda, önemsiz fiillerin ve yalnızca teşebbüste kalan eylemlerin de yüksek oranda bildirilmesi söz konusudur. Elbette bu durum, şiddet karşısında bahse konu bireylerin diğerlerine nispeten daha düşük bir

tolerans seviyesinde bulunmasından kaynaklanır. Bu bağlamda, mağdurların sosyal dağılım imajının farklı şekillerde yansıtılma riski karşımıza çıkmaktadır. Doğru olmayan bildirim bir başka örneğini, Skogan'ın (1975:25) *zamanı öne alma* diye adlandırdığı durum oluşturur. Mağdurlar, belirlenen zaman diliminin dışında kendine karşı işlenmiş olan suçları da araştırmacıya bildirir. Dönmezer (1994:39) bu durumu teleskop etkisi, yani zamana dürbünün önünden veya arkasında bakma olarak tanımlamaktadır. *Reverse record check* metodu, teleskop etkisinin çok önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir (Zauberman vd., 2006:20). Bir tür doğrulamaya dayanan bu metod, anket katılımcılarının polisteki dosyalarının incelenmesinden ibarettir. Zauberman vd. (2006:20), katılımcıların bir kısmının bildirdiği olayların, ankette belirtilen zaman diliminden çok önceki dönemlere ait olduğunu tespit etmiştir.

2.1.3. Suç Olgusunun Sayımı

Suçun sayımında karşılaşılan en büyük problem, mükerrer mağduriyet durumudur. Burada söz konusu olan 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanununun 43. maddesinde belirtilen zincirleme suçlardır. Aslında problem, anket sorularının yapısından kaynaklanmaktadır. Anketlerin çoğunda, katılımcılar arasında bildirilen fiilin sayısı, yani sıklığı ölçülür. Bu tip bir ölçümün amacı, fail(ler) ve mağdur(lar), zaman ve mekân, fiilin başlangıcı, gelişimi ve sonuna ilişkin bilgilere ulaşmaktır. Evden hırsızlık, silahlı soygun ve hırsızlık gibi birçok olayın betimlenmesi için faydalı olan bu yaklaşım, bir süreç içerisinde devam eden birçok suça uyumlu değildir. Gözlemcinin tek bir olay olarak hesap ettiği fiil, aslında değişik zamanlarda birçok defa şiddete maruz kalan bir çocuk veya bayanın veya cebir/tehditle para ödemesi yapan bir mağdurun durumunu ortaya çıkarabilir. Adli istatistikler gibi mağdur anketleri de, gerçek sıklık ve yapılarını izah etmeden, bu durumları sadece tespit ya da şikâyete bağlı bir işlemin yapıldığı zaman diliminde ele alabilir.

Bu tip durumlar için çözüm olarak, mağduriyetler “seri” formu altında ele alınabilir. Bu şekilde, tanımsal olarak farklı biçimde betimlenmesi ve hesap edilmesi güç olan olaylar, seri olay sınıfına girebilir. Bu teknik, sonuçta hesap edilen olay sayısını düşüreceği için, seriyi tanımlayan seviyenin tespiti hassas bir noktadır. Örneğin, serinin üçüncü veya beşinci olaydan itibaren başlatılmasına göre az veya çok oranda bilgi kaybı meydana gelecektir. Fakat her şekilde daha fazla zarar gören mağdurlar, daha az bilinme riskiyle karşı karşıyadır. Bu bakımdan, farklı suç tipleri arasındaki sayısal ilişkiler sağlıklı ve güvenilir değildir.

Mükerrer mağduriyetin ele alınması problemini çözmeye veya en azından kısmen çözmeye yönelik diğer bir yaklaşım, sayma ünitesinin basitçe değiştirilmesinden ibarettir. Bu kapsamda, mağduriyetin sıklığından ziyade, yaygınlığını yani suç mağduru hane veya birey oranının etüt edilmesi söz konusudur. ABD, bireylerin maruz kalacağı her zararın herkesi etkileyeceğini düşünerek (yaralanma, finansal kayıp, rahatsız edilme, hassasiyet duygusu, vb.), hane bazında bir gösterge yayınlamaktadır (U.S. Department of Justice, 1997:43). Hanede meydana gelen her suç için bir oran ve suçların tamamı için bir genel oran verilir. Bu teknik, durumsal mağduriyetlerin kalıcı sonuçları ve özellikle duygusal etkilerinin incelenmesine daha uyumludur. Bu teknik, Van Dijck vd. (1990:102) tarafından uluslararası ankette kullanılmıştır.

2.2. Suç Korkusu

Mağdur anketleri, suç korkusu ve güvensizlik kaygısı konusunda yapılan araştırmaların temel kaynaklarından birisidir. Bu anketler, mağduriyet oranı ile ölçülen objektif riskler ile karşılaştırmak üzere suçun şiddetini değerlendirmeye çalışır. Suç yoğunluğunun az veya çok olmasına bağlı olmayan korku, tek başına bir sosyal problem olarak düşünülebilir. Ferraro (1995) suç korkusunu, “kişinin suçla bir araya getirdiği semboller veya suça karşı bir endişe veya dehşet duygusu” olarak tanımlamaktadır (Ferraro’dan akt. Lab, 2000:7). Kişilerin hislerini korku değil kaygı kapsamında inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Güvensizlik durumunun izahı kapsamında, “kaynağı bilinen, şiddetli ve kısa süreli korku veya durumluk kaygı değil, kaynağı belirsiz, daha az şiddetli ve uzun süreli kaygının ele alınması gerekir” (Polat ve Gül, 2009:166).

Mağdur anketleri sayesinde, güvensizlik kaygısının objektif ve sübjektif faktörleri incelenebilir. Verilerin mevcut olduğu her yerde en önemli problemlerden biri, maruz kalınan risk ile hissedilen korku arasındaki gözlemlenen mesafedir. Ampirik çalışmalar, mağduriyet ile suç korkusu arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Lab, 2000:10). Örneğin “önümüzdeki 12 ay içinde evinize bir hırsızın girmesi ihtimali sizce ne kadar?” sorusuna verilen cevaplar, önceki mağduriyet ve suç korkusunun arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir (Jahic ve Akdaş, 2005:40). Polat ve Gül’ün (2009:175) Erzincan ilinde 2500 vatandaşa uyguladıkları araştırma sonuçlarına göre; daha önceden bir suçtan (fiziki şiddet, hırsızlık, rahatsız eden dilenciler) mağdur olmuş vatandaşlar mağdur olmayanlara göre kendilerini gündüz vakti daha az güvende hissetmektedirler. Anketler aynı zamanda, kentlerde varolan geniş ve farklı ilişkiler ağının, günlük yaşam içerisinde korkuyu nasıl

barındırdığı ve korkunun geniş kitlelere yayılmasını nasıl teşvik ettiği konularına açıklık getirir. Nitekim suç korkusu, “bireyler tarafından düğümlenen sosyal ilişkilerin yoğunluğu ve karakterine oranla değişiklik gösterir” (Lagrange ve Roché, 1988:66). Ayrıca mağdur anketleri, farklı sosyal kategorilerin güvenlik ihtiyacını tanıma konusunda fırsatlar oluşturur. Güvensizlik kaygısı, her zaman önceki mağduriyetle doğru orantılı değildir. Kaygının şekillenmesinde bireysel hassasiyet düzeyi önemli rol oynar. Yaşlı bireyler, bayanlar gibi bazı sosyal gruplar, oransal olarak daha az mağduriyet yaşamış olsalar da, güvensizlik kaygısına daha duyarlıdır. Zaten, anketlerde malvarlığına karşı suçların bastırılmasına çok fazla öncelik tanıyanlar arasında bu gruplara rastlanır (Ocqueteau ve Perez-Diaz, 1990:262).

2.3. Mağdur Anketleri Tabanlı Teoriler

Mağdur anketleri, suçun sayılmasının dışında, suç fiillerinin koşulları, hangi zaman ve mekânda meydana geldikleri ve mağdurların davranışları hakkında bilgi verir. Polat (2004:179), mağdur ve yaşam stili üzerine anahtar niteliğinde bilgi açığa çıkarılmadığından pek çok olayın çözümediğini ve mağdurun kişilik yapısı, tutumları, yaşam tarzı alışkanlıkları ve bakış açılarını öğrenerek suç sahnesi ve işlenen suçun analiz edilebileceğini ileri sürmektedir. Bu değişkenler, mağduriyetin toplumda eşitsiz bir şekilde dağılımını izah eden teorilerin oluşturulmasında gereklidir. Genel olarak “yaşam biçimi teorileri” olarak adlandırılan bu teoriler, bir makale bölümünde açıklanamayacak kadar geniştir.

Öncelikle bu teoriler, psikolojik veya sosyolojik disiplinler başta olmak üzere, failin motivasyonları içinde eyleme geçişin kaynağını araştırmak isteyen tüm kriminolojik akımlardan açık bir şekilde ayrılır. Yaşam biçimi teorileri, bir olayda suç eğilimini ele almak yerine, bu eğilimlerin ortaya çıkmasına olanak tanıyan koşulları aydınlatmaya çalışır. Bu teoriler daha belirgin olarak, kaynakları yüzyılın başında Amerikan sosyolojisinin ekolojik teorileri içerisinde (şikago Okulu) bulunan, suç eyleminin icrasına ilişkin sosyal fırsat teorileridir. Bu teoriler, suç fiillerini, insanları ve nesnelere kapsayan zaman ve mekânda belirlenebilir olaylar olarak ele alır. Bu bakış açısı, suç fiillerini rutin, yasadışı olarak, fakat diğer rutin aktivitelere de bağlı olarak ele alır. Bahse konu diğer rutin aktiviteler, yasal olup, özellikle zaman-mekân biçimi açısından birçok özelliği paylaşırlar.

Mağdur anketlerine bağlı veri tabanlarını göz önünde bulunduran yaşam biçimi teorileri, suç mağduru araştırmaları alanında en fazla zarar gören sosyal gruplara ilişkin en tutarlı açıklamaları yapmaktadır. Bir suç mağduru olma olasılığı, mesleki veya boş zaman faaliyetleri ve karşılaşılan kişilerin niteliği ve sayısına göre sürdürülen yaşam biçimi ile

ilişkilidir (Garofalo vd.'den akt. Faget, 2002:69). Bu anlamda bazı sosyal gruplar, yaşam biçimleri ile daha fazla suç mağduru olma riski ile karşı karşıyadır. Şahsa karşı işlenen suçlar, “mağdur veya suçlunun elde edebileceği şeylerden doğrudan etkilenmek yerine, tüketim ve gelir artışından etkilenen yaşam sitali ve rutin faaliyetler şekliyle” etkilenmektedir (Yücel, 2004:40). Kişilere karşı suçların mağdur profil tipinin, suçlular, gençler, bekarlar, kentliler, işsizler veya düşük gelirlilerinki ile aynı olduğunu ileri sürmüştür. Bayanlar ve yaşlılar, daha az suç mağduru olurlar, çünkü suça maruz kalma konusunda daha az riskli bir yaşam biçimi tercih ederler (Faget, 2002:69). Rutin aktiviteler teorisini analiz eden Dolu (2009:9), suç mağduru olmayı belirleyen temel özellikleri řu şekilde sıralamıştır: “Hedefin görünür olması, değerli veya arzu edilebilir olması, suça karşı korumasız olması, hareket kabiliyeti ve suça hedef teşkil edecek her şeyin müsait veya erişilebilir olması”. Mağduriyet düzeyleri ile demografik değişkenlerin kesişmesi, her zaman bazı sonuçları ortaya çıkarır. Gençler yaşlılara göre, erkekler bayanlara göre, kentlerde yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre daha sık mağdur olurlar.(EGM, 2004:359). Fakat riske maruz kalma, korunma, yakınlık gibi kavramların yardımıyla bu değişkenlerin, hangi mekanizmalarla mağduriyet düzeylerinde farklılıklar oluşturduklarını anlamak mümkün olmaktadır.

Ayrıca, mağdur anketlerinden hareket ederek, eylemi çevreleyen koşulların unsurları üzerine yoğunlaşmanın avantajlarından biri, eylemin daha iyi incelenmesi ve bu araştırmaların suç politikalarına uyumlu hale gelmesidir. Örneğin, suç işlenmesini kolaylaştıran koşullar etüt edilebilir. Bu şekilde Waller ve Okihiro (1978), evden hırsızlık olaylarının etüdünde, konutların fiziksel karakteristikleri, ikamet oranları, enformel gözetim ve koruma amaçlı davranışların önemini ortaya koymuştur (Waller ve Okihiro'dan akt. Zauberman vd., 2005:20).

2.4. Adli Kurumlara Başvuru

Mağdur anketlerinin ortaya çıkışı, adli istatistiklerin eleştirisine, yani adli istatistiklerin gerçekte suçluluktan ziyade sadece görünen suçluluğu ölçtüğu bilincine varılmasına dayanır. İlk etapta bu anket tekniği, suçluluğun öğrenilmesi yolunda bu engeli aşmayı amaçlamış, daha sonra olayların adli kurumlara doğru seyriyle ilgilenmiştir. Bir fiil karşılığında ceza öngören kanun maddesinden suçluyu cezalandıran hâkime uzanan yol dolambaçlı bir yoldur. Kanun soyut bir hüküm yayımlar ve bu hükmün somut uygulaması polis, savcı ve hâkim gibi aktörlerin faaliyetleriyle şekillenir. Fakat ceza sistemi içerisinde profesyonel olmayan aktörlerin müdahalesi de belirleyicidir. Suçların büyük çoğunluğundan,

yalnızca bildirildiğinde haberdar olunduğu bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda mağdurun olayı bir suç olarak değerlendirmesi ve adli kurumların müdahalesini talep etmesi gerekir. Bu bağlamda, bir davranışın suç olarak işlem görmesi, profesyonel veya profesyonel olmayan (herhangi bir sosyal kategoriye ait) somut aktörler arasında bir takım etkileşim ve tercihlerin sonucudur.

Başlangıçta mağdur anketlerinin önceliği olmayan, mağdur eylemine ilişkin mantığın incelenmesi çok faydalı bilgiler kazandırmıştır. Anketlerin bu yönü, 1980’li yıllarda gelişmiş olup, soru dizini içinde olay ilişkisinden ziyade insanların yaptığı, düşündüğu ve hissettiğine dayanan sorulara tahsis edilen kısmın güçlendirilmesini sağlamıştır. Fakat mağdurun olayı yaşama biçimi ve bu olaya verdiği tepkinin şeklini öğrenmek amacıyla davranış ve tutum profillerinin betimlenmesi, metodolojik açıdan zayıflıklar içerir. Özellikle olayların betimlenmesi, referans süreci ve olayların tarihlendirilmesi gibi durumlar sübjektif bilgiye dayanır. Bir katılımcı “*evet, bir hırsızlık mağduru oldum*” şeklinde yanıt verdiğinde, bu “*yaşadığım olayın ceza kanununda bir hırsızlık olarak nitelendirdiği fiile karşılık geldiğini düşünüyorum*” cevabından başka bir şey ifade etmez. Bu yargının, yasal otorite yani polis, savcı ve hâkim tarafından doğrulanacağı kesin değildir. Tam tersine, olay adli kurumlar tarafından bir suç olarak kabul edilebilir olsa da, mağdur olayı suç olarak değerlendirmez ve olay hiçbir işlem görmez. Fakat katılımcı cevaplarının sübjektif karakteri, suçun objektif bir ölçümünü yapmaya engel teşkil etse de, aslında suçun ölçümü açısından açık bir şekilde çok faydalıdır. Bir olayın başlangıçta adli karakter kazanması, genellikle mağdurun kararına bağlıdır. Bu nedenle, bu cevabın farklı yönleri ve sosyal sonuçları en az olay kadar önemlidir. Her şeyin ötesinde, ceza adaletinin potansiyel kullanıcı grubunu oluşturanlar, kendini mağdur olarak gören bireylerdir.

Mağdur anketleri kapsamında adli kurumlara başvuru konusunu somutlaştırmak için ICVS-İstanbul anketi analiz edilebilir. Nitekim diğer Avrupa şehirleri gibi İstanbul’da da, genel suçlar içinde malvarlığına karşı işlenen suçlar en yüksek polise bildirme oranlarını sergilemektedir. Fakat suçların büyük bir kısmı (hatta bazı suçların ağırlıklı çoğunluğu) polise bildirilmemektedir (Jahic ve Akdaş, 2005:20).

Araba hırsızlığının hemen hemen tamamı, evden hırsızlıkların yaklaşık yarısı, ardından arabadan hırsızlık olayları mağdurlar tarafından polise bildirilmiştir. Bildirim oranlarındaki yüksekliğin sigorta sözleşmesi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Şiddet içeren olayların bildirim oranları daha düşüktür. Polise başvuru nedenleri ise çok sayıdadır. Genel olarak mağdurların suç olayını polise bildirmelerinde, çalınan eşyaların bulunup onlara iade

edilmesi, failin bulunması ve olayın ciddiyeti önemli rol oynamıştır (Jahic ve Akdaş, 2005:21).

Olayların polise bildirilmeme nedenleri arasında; bir sonuç alınamayacağı, polis faaliyetinin imkânlarına karşı şüphencilik ve zararın azlığı ilk planda yer almaktadır (Jahic ve Akdaş, 2005:22). Adli kurumlara başvurma hususunda, fail ile mağdur arasında tanışıklığın önemli bir rolü olduğu görölmektedir. Bazı aile içi şiddet mağdurları bunu kişisel bir problem olarak görür, suç olarak görmez; bazıları utanma veya çekince yaşayabilir. Ayrıca mağdur, eski olayları tartışması sonucunda meydana gelecek muhtemel bir saldırıdan korkar (Maxfield ve Babbie, 2005:155). Hırsızlık ve evden hırsızlık gibi failin kimliğinin hemen hemen ya da hiç bilinmediği durumlarda, polise ve sigorta şirketlerine yoğun bir başvuru gözlenmektedir. Fail ile mağdur arasında bir tanışıklık bulunduğunda ise polise çağrı yapma oranları azalmaktadır. Darp/tehdit olayları için, polise bildirme 10 olayda 2 civarındadır. Diğer mağduriyetler için ise polise bildirme oranları çok düşük olup, her olay için hususi bir başvuru nedeni bulunmaktadır (Jahic ve Akdaş, 2005:33).

Sonuç

Ceza adalet sistemi açısından; mağdur anketleri, ceza adaleti profesyonellerinin mağdur evrenini daha iyi tanımlarını sağlar. Nitekim ceza kurumları ve uygulayıcılarının mağdurların beklentilerine cevap vermedikleri ve etkileşimlerinde yanlış anlamaların hâkim olduğu görölmektedir. Suçtan dolayı mağdur durumuna düşen kişilerin bir de suç sonrası yapılan müdahalelerde haksızlığa uğraması, kötü muamele görmesi, gereksiz yere meşgul edilmesi veya yeterince ilgilenilmemesi gibi nedenlerden dolayı tekrar mağdur olmaları, diğer bir ifadeyle ikincil mağduriyeti yaşamaları söz konusudur (Sokullu-Akıncı, 1999:21). Adli kurumlara başvuru, yalnızca hırsızlık ve evden hırsızlık suçları için genellikle kayıp fazla olduğunda sistematik olarak yapılmaktadır. Elbette ceza adalet sistemi, çok farklı mağduriyetlere ilişkin suçlara müdahale eder, ama ele alınan olaylar mağduriyet okyanusunda bir damla su gibidir. Aydınlatılmayan bir şikâyet veya şikâyet yokluğu olağan bir durumdur. Ceza evreni, mağdurların evrenine oldukça yabancı kalmaktadır. Bu konudaki eksikliği gidermek üzere ceza adalet sisteminde uzlaşma müessesesi oluşturulmuştur. Fakat uzlaşma müessesesinde iki taraf vardır, oysaki burada sorun esas olarak failin meçhul kalmasından kaynaklanır. Ayrıca, adli sürecin engellerini aşmayı başaran mağdur için bile, sonucun tatmin edici olacağı kesin değildir. Mahkemenin hükmüyle zararını kısmi veya tam olarak tazmin eden davacı oranının düşük olduğu bilinmektedir. Ayrıca “zayıf işleyen bir ceza ve adalet

sistemi, suçun kendiliğinden oluşan seviyesiyle insanların daha fazla güvensizlik duymasını sağlar” (Avrupa Konseyi, 2005:43). Bununla birlikte mağdurlara yardım eden kamu ve özel kuruluşlarının etkileri ve sayıları sınırlıdır. Çok az insan bu kuruluşlar hakkında bilgi sahibidir. Bu bakımdan suç mağdurları, ikinci kez mağdur edilmemek üzere, “ceza adaleti sürecinde onurlu bir işleme tabi tutulmalı; yargılama süreci hızla sonuçlandırılmalı ve zararları en kısa sürede giderilmelidir” (Yücel, 2004:59).

Suçun ölçümüne ilişkin olarak; mağdur anketlerini bir suç sayma enstrümanı olarak görmek yanıltıcı olur. Zaten hiçbir teknik kusursuz değildir; “bu teknikleri kombine ederek daha iyi bir suçluluk görünümü elde edilebilir” (Aebi, 2006:43). Mağdur anketleri, en fazla, kendini mağdur olarak gören kişilerin suçun göstergesi olarak anketörlere iletmenin faydalı olacağını düşündükleri olaylara ilişkin bilgilerin toplanmasını sağlar. Aynı zamanda bu anketler, genel olarak bir soru dizini içinde tanımlanması kolay bir takım kısıtlı fiillerle sınırlıdır. Cevapların güvenilirliği bir şekilde kabul edilse de, sonuçta resmi otoritelere bildirilmiş, istatistiklere yansımış ve belki adli süreci tamamlanmış olayların rakamsal tahmini derlenir. Bu bakımdan, bu anketlerin ürettiği veriler ile resmi rakamlar arasındaki açıklık, bilinmeyen suçluluğun ölçümünü teşkil etmez. Tam aksine bu veriler, meydana gelen olayların adli olup olmadığı konusunda bireyler ile yetkili makamların nitelendirme farklılıklarını gösterir. Bu mesafenin sistematik bir şekilde incelenmesi, yalnızca sosyolojik çevrede değil, aynı zamanda adli politikalar alanında faydalıdır.

Mağdur anketlerinin bir yönetim enstrümanı olarak kullanılmasına ilişkin olarak; farklı mağdur tiplerinin belirlenmesi, mağdur davranışları ve beklentilerinde farklılıkların ortaya çıkarılması ve başvurular karşısında mağdurların memnuniyet düzeylerinin ölçümü sayesinde, bu anketler, kamu (polis, adliye) veya özel (sigorta şirketleri, kamu hizmeti yükümlüleri), suçun önlenmesi veya bastırılmasından sorumlu farklı aktörlerin politikalarının değerlendirilmesi ve yönlendirilmesine yönelik bir enstrüman olabilir. Nitekim Avrupa Konseyi’nin 17 Eylül 1987 tarihli ve R (87) 21 sayılı “mağduriyetin önlenmesi ve mağdurlara destek” konulu tavsiye kararında: “Ceza adaletinin mağdurların maruz kaldığı zararı karşılamadığı ve mağdurların beklentilerine daha iyi cevap vermek için kamu ve özel kaynaklı farklı müdahalelerin organize edilmesi gerektiği” vurgulanmıştır (justicereparatrice.org, 2009). Yine de mağdur anketleri, bu fonksiyonu icra etmek için sadece ulusal planda kullanılmamalıdır. Bu tür anketler, en az yıllık periyotlarla gerçekleştirilmek suretiyle ulusal düzeyde bir çerçevenin belirlenmesi için gereklidir. Ceza politikalarının güncel yönelimlerini göz önünde bulundurarak, mağdur anketlerinin, lokal düzeyde

geliştirilmesinin daha tutarlı olacağı düşünölmektedir. Standart ve test edilmiş enströmanların benimsenmesi sayesinde, lokal anketlerin sonuçları, gerek kendi aralarında gerekse ulusal çapta yapılacak bir anketin sonuçları ile karşılaştırılabilir.

Sonuç olarak, mağdur anketleri; mağdurlar, mağdurların beklentileri ve mağdurların davranışlarının araştırılması konusunda önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Nitekim son yıllarda Türkiye’de yapılan mağdur anketlerinde göze çarpan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Mağdur anketlerinin, Türk kamu güvenlik politikaları ve ceza adaleti politikalarının belirlenmesinde bir yönetim enströmanı olarak kullanılması faydalı olacaktır.

Kaynaklar

- Avrupa Konseyi (2005), *şehir suçlarının önlenmesi, yerel yönetimler için bir rehber*, Çeviren: İsmail Yılmaz, Ankara, EGM.
- Aebi, Marcelo F. (2006), *Comment mesurer la delinquance*, Paris, Armand Colin.
- Bahar, Halil İbrahim; Özeren, Süleyman; Usta, Avni; Güneş, Dinçer; Ünal, Mehmet; Çekiç, Burak ve Cinoğlu, Hüseyin (2007), “İstanbul’da Kapkaç Sorununun Temel Nedenlerinin Belirlenmesi ve Kapsamlı Çözüm Önerilerinin Tespiti”, TÜBİTAK Proje Raporu.
- Caresche, Christophe ve Pandraud, Robert (2003), *Sur la création d’un observatoire de la delinquance*, La Documentation française, Paris.
- Cario, Robert (2000), *Victimologie*, Paris, L’Harmattan Yayınevi.
- Demirbaş, Timur (2002), *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Drapkin, Viano (1974), *Victimology, A new Focus*, C.I., Mass-London-Toronto.
- De Cavarlay, Bruno Abusson (1996), “*Les statistiques de police: Methodes de production et conditions d’interpretation*”, *Mathematiques et sciences humaines*, C. 134, ss.39-61.
- Dolu, Osman (2009), “Bir fırsat olarak suç: suçun durumsal belirleyicileri, suç fırsatları ve rutin faaliyetler teorisi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, Ankara, ss.1-31.
- Dönmezer, Sulhi ve Yenisey, Feridun (1998), “Ceza adalet sisteminde jandarma ve polisin rolü ve etkinliği”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.1-35.
- Erzurumluoğlu, Bayram (2009), “Avrupa Birliği Normlarında Mağdur Haklarının Korunması”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:4, ss.67-88.
- EGM APK Daire Başkanlığı, (2004) *Suç ve Suçlu Profili*, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi.
- Fattah, Ezzat A. (2000), “*Victimology: Past, Present and Future*”, *Criminologie*, C.33, ss.17-46.
- Faget, Jacque (2002), *Sociologie de la delinquance et de la justice penale*, Ramonville Saint-Agne, Editions eres.

- Polat, A., Gül, S. K. (2010). Kriminoloji araştırmalarında mağdur anketlerinin yeri ve önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
-
- Ferraro, K.F. (1995), *Fear of crime: interpreting victimization risk*, Albany, NY: SUNY press.
- Gassin, Raymond, (1998), *Criminologie*, Paris, Dalloz.
- Geleri, Aytekin (2004), “Suç Mağduriyeti ve Polis: Olaylara müdahale eden Polisin Suç Mağduriyetiyle İlişkisi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1-2, ss.53-82.
- Garofalo, J.; Hindelang, M.J.ve Gottfredson, M.R. (1978), *Victims of personel crime: an empirical foundation for a theory of personel victimization*, Cambridge (Masss), Ballinger.
- İçli, Tülin (2004), *Kriminoloji*, Ankara, Martı Yayınevi.
- Jahic, Galma ve Akdaş, Aslı (2007), *Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması 2005: İstanbul Hane Halkında Suç Mağduriyeti* (International Crime Victims Survey 2005: Criminal Victimization in Istanbul Households) TÜBİTAK Proje Raporu
- Lagrange, Hugues ve Roché, Sébastian (1988), *Baby Alone in Babylone*, Saint Martin d’Heres, CERAT.
- Lab, Steven P. (2000), *Crime prevention, approaches, practices and evaluations*, Cincinnati, Anderson Publishing Co.
- Lopez, Gérard ve Bornstein, Serge (1995), *Victimologie clinique*, Paris, Ed. Maloine.
- Maxfield, Michael G. ve Babbie, Earl (2005), *Researchs methods for criminal justice and criminology*, Belmont, Wadsworth Thomson Learning.
- McLeary, R.; Nienstedt, B. ve Evren, J. (1982), “Uniform crime reports as organizational out comes”, *Social Problems*, 29, (4), 366-372.
- Nietzel, M.T. (1979), *Crime and its modification*, New York.
- Ocqueteau, Frederic ve Perez-Diaz, Claudine (1990), “Comment les français reprouvent-ils l ecrime aujourd’hui?”, *Déviante et Sociéte*, C.14, Sayı.3, ss.253-274.
- Özbek, Veli Özer; Kanbur, Nihat; Bacaksız, Pınar ve Doğan, Koray (2008), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Özek, Çetin, (1984), “Suç Mağdurunun Korunması ile ilgili Bazı Sorunlar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 1, Sayılar: 1-4, Fakülteler Matbaası, ss.13- 67.
- Polat, Oğuz (2004), *Kriminoloji ve kriminalistik üzerine notlar*, Ankara, Seçkin yayınevi.
- Polat, Ahmet (2008), “Suç istatistiklerine ilişkin sorunlar ve öneriler”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, ss.37-59.
- Polat, Ahmet ve Gül, Serdar Kenan (2009), “Kentlerde güvensizlik kaygısı: Erzincan alan araştırması”, (Ed. Veysel K. Bilgiç), *Değişik yönleriyle yerelleşme*, Ankara, Seçkin yayınevi, ss.163-185.
- Roché, Sebastian (1993), *Le Sentiment d’insécurité*, Paris, PUF Yayınevi.
- Roché, Sébastian (2003), *En quete de sécurité*, Paris, Armand Colin Yayınevi.
- Skogan, W.G. (1975), “Reporting crimes to the police: the status of work research”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21, 2, ss.3-27.

Polat, A., Gül, S. K. (2010). Kriminoloji araştırmalarında mağdur anketlerinin yeri ve önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Sokullu-Akıncı R. Füsun (1999), *Kriminoloji*, İstanbul, Beta Yayınevi.

Sokullu-Akıncı R. Füsun (1999), *Viktimoloji*, İstanbul, Beta Yayınevi.

U.S. Department of Justice (1997), *Criminal victimization in the United States*, Washington, Bureau of Justice Statistics (B.J.C.) publication.

Van Dijk, Jan; Mayhew, Pat ve Killias, Martin (1990), *Experiences of crime accross the key findings of the 1989 international crime survey*, EH Den Haag, Ed. Kluwer.

Van Dijk, Jan; Van Kesteren, John ve Smit, Paul (2007), *Criminal Victimization in International Perspective Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, EH Den Haag, Boom Juridische uitgevers.

Waller, I. ve Okihiro, N. Burglary (1978), *The Victim and the Public*, Toronto, University of Toronto Press.

Wolf, Preben (1975), “Victimisation Research and Means Other Than Crime Statistics to Provide Data on Criminality”, içinde *Means of Improving Information on Crime*, Strasburg: Council of Europe.

Yücel, Mustafa Tören, (2004), *Kriminoloji*, İstanbul, Beta Basım Yayın A.ř.

Zauberman, Renee (2002), “*Les attitudes des victimes individuelles*”, Crime et securité L'état des savoirs, Ed. Laurent Mucchielli ve Philippe Robert, Paris, Editions Decouverte.

Zauberman, Renée; Nevanen, Sophie ve Robert, Philippe (2006), *Enquete locales 2005 sur la victimation et l'insecurite*, Guyancourt, Centre de Recherches Sociologiques sur le Droit et les İstitutions Penales (CESDİP), No:102.

Türk Ceza Kanunu

Ceza Muhakemesi Kanunu

Avrupa Konseyi Asamblesinin 17 Eylül 1987 tarihli ve R(87)21 sayılı “mağduriyetin önlenmesi ve mağdurlara destek” konulu tavsiye kararı.

justicereparatrice.org (2009), <http://www.justicereparatrice.org/intergov/victims2/>, (Erişim tarihi:27.08.2009).

tuik.gov.tr (2009), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11, (Erişim tarihi:27.08.2009).

tdkterim.gov.tr, (2009), (<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/>, erişim tarihi: 27.08.2009).

egm.gov.tr (2009), http://www.egm.gov.tr/akkm/akkm_web/asayis.htm, (Erişim tarihi: 27.08.2009).

unicri.it (2009), <http://www.unicri.it/wwd/analysis/icvs/codebook/codebook.pdf>, (Erişim tarihi: 25.08.2009).